

Deportări din România

Vasile Ionescu

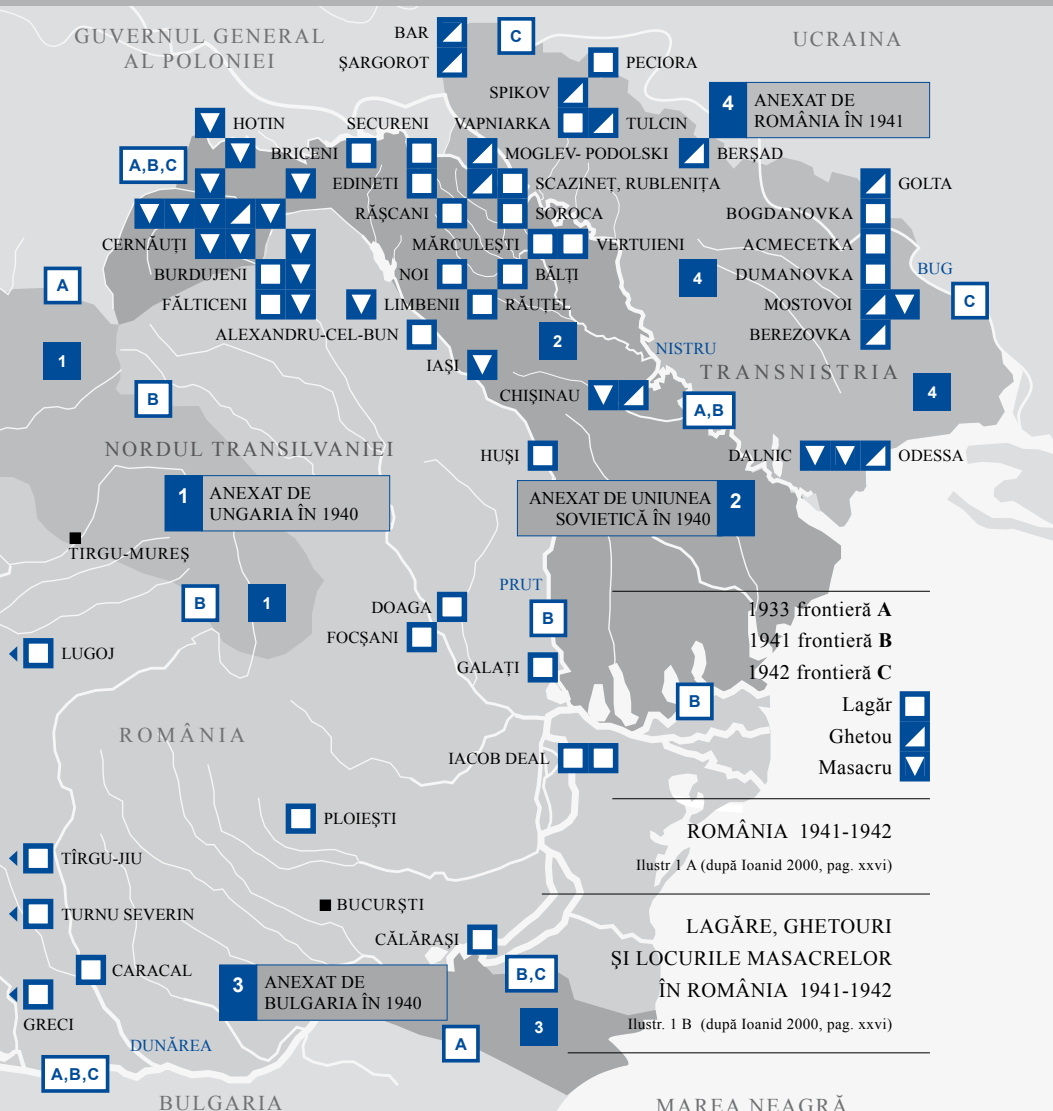
Deportările romilor nomazi, iulie - august 1942 | Deportările romilor sedentari considerați „indezirabili”, septembrie 1942 | Tratamentul aplicat romilor în Transnistria | Anii de după război și modul în care deportările romilor au fost abordate în timpul proceselor pentru crime de război | Viitorul trecutului: recunoașterea robiei și a Holocaustului romilor

► După abolirea robiei, în 1856, statul român se dezinteresează de soarta romilor, timp de un secol. La extrema cealaltă, în 1942 – la doi ani de la venirea sa la putere – Garda de Fier începe deportarea masivă a romilor. În număr egal cu al evreilor, romii sunt aduși de pe cealaltă parte a Nistrului, în Sud-Estul Ucrainei. Sunt deportați în această regiune fără a putea să ia cu ei nimic din efectele personale sau obiecte de primă necesitate și vor trebui să îndure doi ani de foamete, boli și moarte. Doar aproximativ jumătate dintre romii deportați ajung să supraviețuiască până în martie 1944, data la care România începe evacuarea tuturor cetățenilor săi din Transnistria.

INTRODUCERE

Chiar înainte de dezrobirea lor, la mijlocul secolului al XIX-lea – și chiar în deceniile dinaintea celui de al doilea război mondial – romii nu erau considerați demni de a constitui obiectul unei politici oficiale a statului român. În absența oricărei măsuri de integrare, abolirea robiei semnifică, în esență, exonerarea de orice responsabilitate față de foștii robi - a vechilor stăpâni. Libertatea acordată conduce, astfel, la o nouă formă de dependență economică, și mai gravă decât precedentă. În căutarea de mijloace de subsistență, mulți dintre romii eliberați sunt constrânși să (re)descopere stilul de viață nomad. Alții, în cadrul unui val de emigrare istorică, pleacă în Europa de Vest, în ciuda măsurilor represive adoptate de statele occidentale.

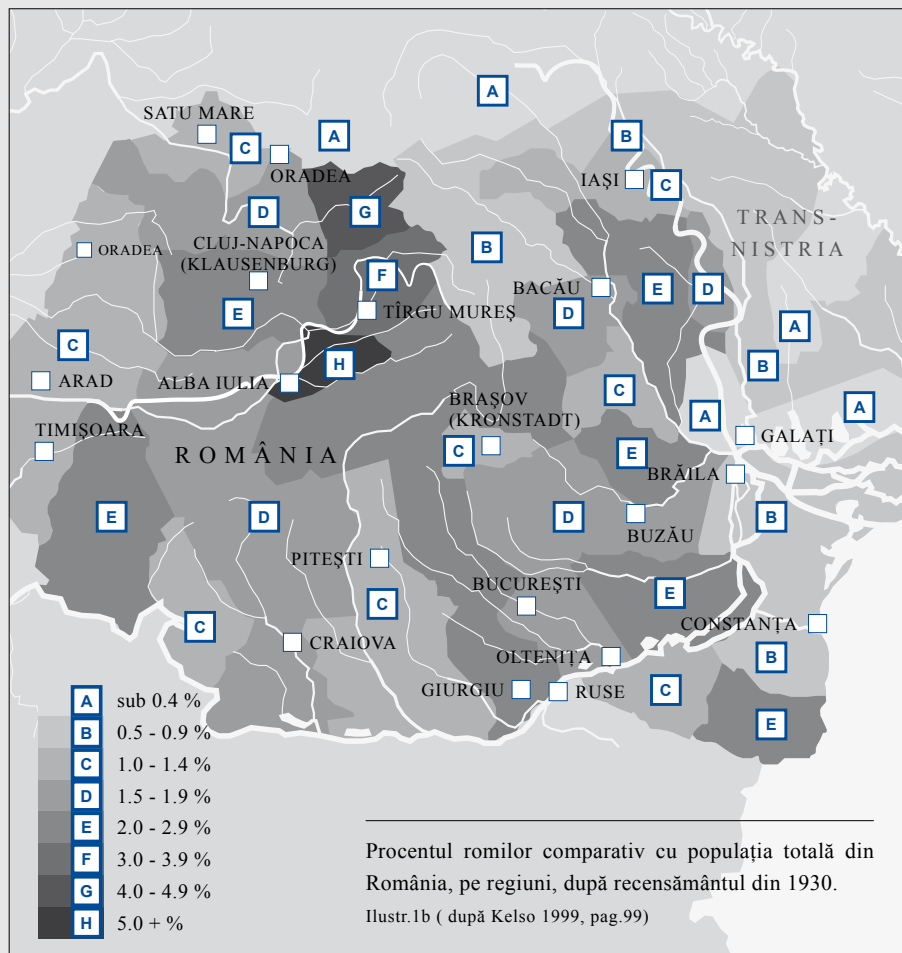
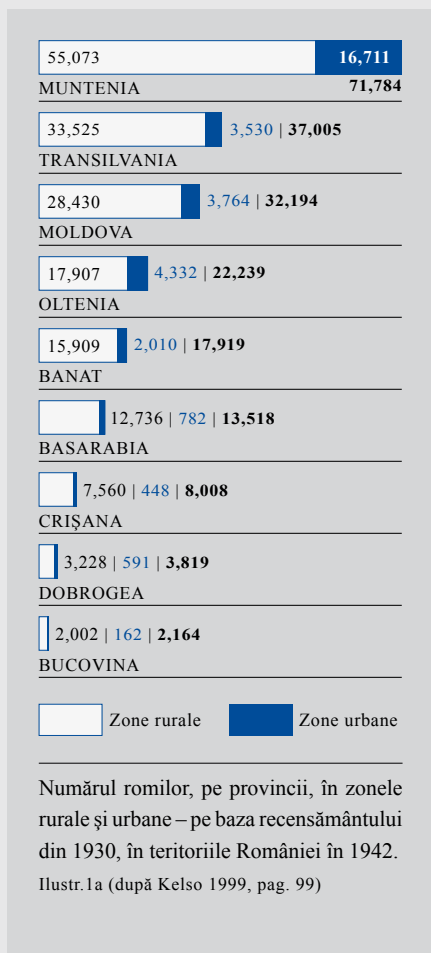
Cei mai mulți romi, totuși, continuă să trăiască la periferia orașelor și satelor românești, unde supraviețuiesc muncind cu ziua, practicând meserii manuale tradiționale,

Deportările romilor nomazi, iulie-august 1942

Deportările romilor sedentari, considerați „indezirabili”, septembrie 1942

Tratamentul aplicat romilor în Transnistria

făcând munci necalificate și trăind din expediente. Dacă, până atunci, prejudecățile vizau ostilitatea ancestrală față de orice persoană care „deviasă” de la religie, resentimentul popular se concentrează de acum încolo pe non-incluziunea romilor (considerați „vechi români”), care sunt obligați să se măsoare cu „noii români” (în mod special cu evreii) pentru a accesa mijloace de dezvoltare. Construită pe baza unei națiuni etnice, ca și celelalte state din Europa de Est, România modernă a

fost și rămâne confruntată cu un sindrom recurent de non-acceptare și excludere a „Celuilalt”, cu consecințele sale dureroase, de-a lungul istoriei.

Situația devine explozivă după 1940, atunci când țara cade sub dominația politică și ideologică nazistă. După venirea sa la putere, Garda de fier are în vedere, pentru prima dată, adoptarea unei politici rasiale contra romilor. Ziarul legiunii, *Cuvântul*, publică pe 18 ianuarie 1941 un articol în care se subliniază „prioritatea problemei țiganilor” pen-

tru guvern, sugerând adoptarea unei legislații pertinente care să interzică mariajele între români și romi și care să ducă la izolarea progresivă a romilor, într-un fel de ghetou. În aceeași perioadă, romii devin ținta partizanilor români ai eugeniei (Ilustr.3)

În acest context, guvernul român decide deportarea romilor în Transnistria. La început, se ia decizia ca toți romii rătăcitori să fie deportați, fără excepție; într-o a doua etapă, va fi rândul, treptat, al romilor sedentari (Ilustr.6)

DEPORTĂRILE ROMILOR NOMAZI IULIE - AUGUST 1942

Deportările încep pe 1 iunie 1942, cu romii itineranți. În aceea zi, jandarmii îi adună în capitala de județ și îi trimit în Transnistria. Mareșalul Antonescu

însuși dă ordin de deportare pentru „toți țiganii nomazi din lagăre, din toată țara.” Romii pleacă pe jos sau în caravane, dintr-un județ în altul, în așa fel încât transferul durează mai multe săptămâni. Oficial, acțiunea se termină pe 15 august 1942. Romii care serveau sub drapel (pe front sau în

spatele lui) sunt expulzați din armată la ordinul statului – major general, trimiși acasă și constrânși să-și urmeze familia în Transnistria. Până pe 2 octombrie 1942, 11.441 de romi, cu totul, au fost deportați în Transnistria (2.352 de bărbați, 2.375 de femei și 6.714 de copii) (Ilustr.2)

Ilustr. 2

Grup de romi semi- nomazi, în România, într-o fotografie datând dinainte de deportare

(extras din 1999, pag.102)

„ȚIGANUL VA FI STERILIZAT ACASĂ LA EL”

Influențați de ideile lui Robert Ritter, creierul tragediei romilor din Germania nazistă, „cercetătorii” români considerau romii o plagă :

„Țiganii nomazi și semi-nomazi vor fi deținuți în lagărele de muncă forțată. Acolo, le va fi schimbată îmbrăcămintea, bărbile și părul li se vor tunde, trupurile le vor fi sterilizate(...) Costul întreținerii lor va fi asigurat din rezultatul muncii lor. După o generație vom scăpa de ei. Îi vom putea înlocui cu români de origine din România sau din străinătate, capabili să lucreze ordonat și creativ. Țiganii sedentari vor fi sterilizați la domiciliu (...) Astfel, periferia orașelor și satelor noastre nu va mai fi un focar de infecție, ci o fortificație etnică utilă națiunii noastre”.

Ilustr.3 (tradus din Făcăoaru, Gh.(1941)

„Câteva date în jurul familiei și statului biopolitic”, București)

DEPORTĂRILE ROMILOR SEDENTARI CONSIDERAȚI „INDEZIRABILI”, SEPTEMBRIE 1942

Primele persoane deportate fuseseră romii considerați „periculoși și indezirabili”, ca și familiile lor – cu totul 12.497 de persoane. S-a considerat că cele 18.941 de persoane care rămăseseră aveau să plece în deportare ulterior. În momentul deportării romilor nomazi, autoritățile nu concepuseră încă planul definitiv de acțiune referitoare la romii sedentari. După opțiunile avute în vedere, aceștia ar fi trebuit să fie deportați în Transnistria sau închiși în lagărele din România. În final, autoritățile au ales deportarea. Conform planului inițial, romii trebuia să fie transportați cu vaporul în Transnistria, în iulie, mergând pe Dunăre și Marea Neagră. Acest plan a fost pregătit în cel mai mic detaliu, dar, în cele din

urmă, a fost abandonat și deportații au călătorit cu trenul. Ion Antonescu a fixat data începerii acțiunii pe 1 august 1942. Totuși, deportarea romilor sedentari nu începe decât în septembrie. Ea are loc între 12 și 20 septembrie și necesită nouă trenuri speciale, cu plecare din diverse orașe ale țării. Schimbarea modului de transport prevăzut explică de ce deportările nu au început înainte de septembrie 1942. În această lună, 13.176 de romii sedentari au fost deportați în Transnistria. În aceeași perioadă, romii sunt vânați de la reședințele lor, fără a-și putea lua bunurile personale sau obiectele de primă necesitate și fără a avea timp să-și vândă posesiunile. În așa fel încât, șefii posturilor de jandarmi și ai poliției locale cumpără adesea bunurile și animalele romilor la un preț de nimic. Casele și alte bunuri aparținând romilor deportați sunt confiscate de către „Centrul Național pentru românizare”.

TRATAMENTUL APLICAT ROMILOR ÎN TRANSNISTRIA

Romii s-au așezat la lizieră sau în satele din Transnistria orientală, pe malul Bug-ului, în districtele Golta, Otciaikov, Berezovka și Balta. Unii romii au fost adăpostiți în cabane, alții – în case. Câteva sate, pe malul Bug-ului, au fost complet evacuate în acest scop și populația ucraineană a fost reșezată în centrul districtului. Romii au format ceea ce s-a numit convențional „coloniile țigănești” din Transnistria, compuse din mai multe sute de persoane (la început, erau chiar mii). Confiscarea cailor lor și a caravelor – care le serveau drept „casă mobilă” și mijloc de subsistență, totodată - i-a afectat profund pe romii.

Romii nu primeau destulă mâncare și nu erau capabili să-și asigure traiul propriu. Rațiile alimentare

Vasile Ioniță avea 40 de ani când gardienii au venit să-l anunțe că trebuie să părăsească satul pentru a se instala în Transnistria :

„Cu un an mai înainte, apăruseră articole în presă, despre această deportare. Eram la cafenea și niște români, citind un ziar, au spus: „ Ascultă-mă pe mine! Ei spun că toți țiganii vor fi deportați în Transnistria!” Noi nu credeam că asta avea să se întâmple. Nu ne așteptam să fim trimiși acolo. Înainte de deportare, era perfect în țară. Noi trăiam în bună înțelegere cu oamenii. Ne acceptam reciproc. Am fost luați prin surprindere, nu eram pregătiți. Oamenii ar fi trebuit să acționeze atunci, mulți ar fi trebuit să se trezească. Câțiva au protestat, erau persoane inteligente, cu carte, dar fără nici un efect. Eu prelucram metale, fabricam ustensile pentru casă. Învățasem meseria de la tatăl meu. Este o meserie care vine din timpuri străvechi. Noi am învățat-o de la strămoși. Unul dintre jandarmii satului, pe care îl cunoșteam, mi-a spus: „Tu va trebui să pleci, ca toți ceilalți, în Transnistria.” I-am răspuns: „ De ce eu? Ascultă, aș putea să-ți dau niște bani”. I-am dat 1.000 lei și o sobă de aramă pe care o făcusem. Jandarmul mi-a spus: „Bine, ascunde-te până se liniștește valul ăsta de nebunie turbată. Pe urmă, o să te ajut.” Dar se pare că aranjamentul ăsta nu a convenit unui țigan a cărui familie fusese deportată și m-a denunțat autorităților. Le-a spus locul unde mă ascunsesem și au venit să mă caute și să mă ducă împreună cu ai mei în Transnistria. Jandarmul a încercat să-și respecte promisiunea și să mă ajute. Am plecat - eu, nevasta și patru copii - cu caravana cu

cai. Aveam patru frați și o soră pe nume Natalița care plecaseră deja. Mă însoțeau poliția și jandarmii. Eram trimis dintr-un loc în altul, până în Transnistria.

Pe drum către Transnistria, ne-au bătut, însă jandarmii români se încrâncenau mai puțin pe noi. În schimb, când am traversat Basarabia, toată lumea a tăbărât pe noi. Antonescu îi ura pe țigani. El a fost cel care ne-a urât și ne-a făcut rău. Când am ajuns acolo, și-au bătut joc de noi și ne-au pus la munci penibile. Trebuia să muncim ca animalele și ne-au ținut acolo timp de doi ani, fără să ne scutească de cea mai mică suferință.

(În Transnistria) trăiam sub cerul liber, în afară de cei care aveau o caravană și puteau dormi în ea sau sub ea. (Era) un fel de loc pe un câmp foarte plat și întins. Era în aer liber. Era cald - pentru că era primăvară sau vară - și puteam sta afară, fără un acoperiș deasupra capului. Nu aveam o locuință pentru a ne adăposti, pe atunci. Stăteam acolo cam 10.000 de familii. Eram lăsați în voia sorții. Dar când a venit iarna, ne-au mutat într-un oraș mare. Ne-au plasat într-un fel de clădire, un staul cu animale. Sute de familii au fost puse laolaltă cu (ucrainienii). Ne dădeau un știulete de porumb și un cartof pe zi. Ne mai dădeau și 200 de grame de mălai, dar nu puteam face nimic cu el pentru că era amestecat cu nisip. Muream de foame. Tot felul de țigani erau pe acolo. Primii la deportare au fost nomazii, apoi - semi-nomazii. Dar pe urmă am întâlnit și persoane

care nu vorbeau limba (romani). Totuși, viața noastră era mai ușoară decât cea a țiganilor nomazi adăpostiți în afara (staulului). Ei își făcuseră bordeie în pământ, unde se înghesuiau unii în alții. Viața acestor oameni era atât de mizerabilă, încât ajunseseră să-și mănânce caii, pe care totuși îi iubeau enorm. Pe atunci, caii erau sacri, mai ales pentru nomazi ca ei. Aveau părul lung și purtau veșminte diferite, mai colorate. Pentru semi-nomazii ca noi era mult mai ușor de trăit decât pentru acești nomazi, maltratați pentru că erau percepuți ca fiind diferiți.

Deportarea evreilor începuse cu mult înainte (de a noastră). Cei mai mulți fuseseră uciși. Dar înainte de masacrul, unii fuseseră triați după meserie: croitor, cizmar etc și trimiși să lucreze în Germania (sic). Cei care nu corespundeau normelor fixate de către autorități erau împușcați. Evreii erau puși să sape șanțuri largi și să stea în picioare pe marginea lor, înainte de a fi răpuși cu armele automate (...)

Cei care ne păzeau au tras imediat asupra lui. Au tras cu armele automate. Câmpul de floarea-soarelui era la douăzeci sau treizeci de metri. Dar când l-au atins, a căzut. Nu puteam evada, pentru că dacă încercam, puteam fi prinși și uciși. Dacă ne prindeau în tren, ne aruncau afară și ne omorau pe loc. Eu lucram ca muncitor agricol: la seceratul grâului și la săpatul pământului. Aș fi preferat să plec la război, pentru că, în acest caz, familia mea ar fi rămas acasă și nu aș fi încercat

stabilite de guvern nu erau respectate și, uneori, pur și simplu nu erau distribuite săptămâni întregi. Romii nu primeau nici lemne de foc, în așa fel încât nu puteau nici să gătească, nici să se încălzească. Îmbrăcămintea reprezenta o altă problemă majoră, în măsura în care romii deportați nu avuseseră voie să ia cu ei nici un fel de îmbrăcămintă sau alt efect personal. Deportajii erau privați de obiectele cele mai elementare, cum ar fi fost vasele de gătit. Ajutorul medical era cvasi-inexistent și medicamentele, de

asemenea, lipseau cu totul. (Ilustr.5)

Până în primăvara lui 1943, situația celor deportați a fost dramatică din toate punctele de vedere. Au murit mii de romi. De fapt, aproape toți romii români deportați și morți în Transnistria au pierit în iarna 1942-1943. Un raport trimis de către responsabilul districtului Landau către prefectura din Berezovka, referitor la epidemia de tifos exantematic apărut la mijlocul lunii decembrie 1942, în lagărele romi, declară că, datorită acestei boli, numărul romilor care lo-

cuiu la Landau a ajuns de la circa 7.500 la aproximativ 1.800-2.400. Situația din Landau era extrem de gravă, dar numărul morților era mare peste tot (Ilustr.9)

Ca urmare, situația romilor se va ameliora puțin. Concentrarea în grupuri mari complică mult munca, alimentația, supravegherea și experiența dramatică a iernii 1942-1943 având, de asemenea, un profund impact, autoritățile dizolvă coloniile și-i repartizează pe romi în sate, în primăvara și vara lui 1943. Astfel ro-

„ÎN GENERAL, SITUAȚIA ȚIGANILOR ESTE CUMPLITĂ”

cat această frică, zilnic. Mi-ar fi fost mai ușor să fiu singur, eu însumi, decât deținut în acest lagăr, unde trebuia să veghez permanent asupra alor mei. Nu puteam aduce nimic copiilor mei. Îi vedeam cum mor de foame și cad la pat, bolnavi.

Multe persoane mureau de foame. Ele se culcau pe jos, se stingeau de foame după o clipă și rămăneau acolo. Nu aveam cimitir și ne mulțumeam să săpăm gropi puțin adânci, acoperite de un strat subțire de pământ. Fratele meu a murit de foame, de tristețe și boală. Când l-am îngropat, nu am mai avut forța de a săpa un mormânt mai adânc. L-am îngropat aproape la suprafață, apoi l-am acoperit cu un strat subțire de pământ, în care am sădit plante.

Dumnezeu și familia mea (m-au ajutat să rămân în viață). Mă gândeam la întoarcere, iar fratele meu mai mare ne încuraja mereu. Ne spunea că trebuie să trăim. Trebuia să trăim pentru a ne putea întoarce. Multe persoane au murit acolo de foame. Trei sferturi. Un sfert a supraviețuit. Nici nu ne mai certam. Foamea ne amețea în așa hal încât cel mai puternic făcea viața celui mai slab și mai grea. Era o luptă pentru supraviețuire. Nu știam ce să facem pentru a ieși din situația asta. Singura noastră speranță - când am văzut cât s-a deteriorat situația - rămânea la Dumnezeu. Nu ne mai gândeam la oameni. Nu mai credeam că ei ne pot ajuta.”

Ilustr.4

(extras din Kelso 1999, pag. 118 și următoarele)

Dintr-un raport semnat de un sergent din serviciile de informații, descriind situația în județul Otciaikov, la 5 decembrie 1942:

„ Datorită malnutriției, cei mai mulți dintre țigani au slăbit în așa fel încât s-au transformat în schelete vii. În fiecare zi - mai ales în ultimul timp - mor zece până la cincisprezece țigani. Sunt infestați cu paraziți. Nu au fost la nicio vizită medicală și nu au medicamente. Sunt goi (...), dezbrăcați de orice îmbrăcăminte sau lenjerie. Corpul (...) unor femei este gol cu desăvârșire. Ele nu au primit nici cea mai mică bucată de săpun de când au venit și nu au putut să se spele, nici să-și curețe cămașa pe care o aveau.

În general, situația țiganilor este cumplită, aproape de neconceput. Din cauza mizeriei, ei s-au transformat în niște spectre și s-au întors aproape la starea de sălbăticie. Această condiție se datorează proastelor condiții de locuit, ca și malnutriției sau frigului. Datorită foamei, ei îi iritau pe ucrainenii cu furturile lor. Dacă presupunem că erau țigani în țară care furau (...) doar prin reflex, chiar un țigan până atunci cinstit cu totul va începe să fure pentru că foamea îl împinge la gestul acesta rușinos.”

Ilustr.5

Un supraviețuitor al deportărilor își amintește :

„ Erau mai bine de o sută de persoane (unele peste altele) în acest vagon fără scaune. Trebuia să rămâi în grup, cu familia. Era cald, pentru că eram în septembrie. Dormeam unul peste altul. (Nu existau) closete. Trebuia să-ți faci nevoile când se oprea trenul. La ferestre erau bare de fier groase cât degetul, așa că orice evadare se dovedea imposibilă. Unde mergeam? Jandarmii ne dădeau pâine și cârnați. Trenul se oprea în fiecare gară mică. Cu condiția să cerem voie, fiecare familie putea să trimită un membru al familiei (în oraș), pentru o oră sau două, ca să cumpere de mâncare. Aduceam apă în recipiente de lemn. Persoanele care se îmbolnăveau erau lăsate fără îngrijire. Multe femei au născut în tren. Noi le făceam loc. Țigăncile își improvizau niște moașe, dintre ele. Una își punea un picior pe fundul femeii, o alta tăia cordonul (ombilical), o a treia îl înfiolela pe noul născut și o a patra curăța cu o bucată de pânză murdăria și arunca totul pe geam(...)”

Ilustr.6

(după Kelso 1999, pag. 110)

mii încep să trăiască – pentru perioade mai mult sau mai puțin îndelungate - în numeroase sate din districtele Golta, Balta, Berezovka și Otciaikov, unde muncesc (fie în vechile ferme de stat și în colhozuri, fie în ateliere sau în alte locuri, unde primesc o remunerație mică).

Arhivele create de către autoritățile de ocupație în Transnistria sau de către administrația unor comune și ferme oferă multe detalii despre tipul de muncă efectuată de romi: agricultură, întreținerea drumurilor și

a căilor ferate, curățarea sălciilor de crengi, pe malurile Bug-ului, tăierea pomilor în păduri și sarcini legate de operațiuni militare în regiunea Nikolaev (pe malul celălalt al Bug-ului, din teritoriul ocupat de germani). Printr-o serie de măsuri adoptate în vara lui 1943, autoritățile încearcă să le dea de lucru deportaților. În această epocă, măsurile respective erau numite „organizarea muncii”. Această muncă este remunerată, în așa fel încât cel deportat și familia sa reușesc, mai mult sau mai puțin, să-și câștige existența.

Unii deportați ajung să se adapteze condițiilor dure din Transnistria. Ei găsesc un segment neexploatat în economia satului, muncind și exercitând meserii pentru localnici, exact așa cum făceau în satele lor din România. Unul dintre aceste grupuri – care ajunge să-și păstreze meseria și, prin urmare, să-și asigure un oarecare nivel de trai - este cel al romilor pieptănari. În februarie 1944, 1.800 de romi din Berezovka își câștigă existența confecționând și vânzând pieptene.

Ilustr. 7

Ion Antonescu și Horia Sima depun jurământul după constituirea statului național-legionar, cu generalul Antonescu ca șef de stat și Sima – comandantul mișcării legionare, ca vice-președinte al consiliului, septembrie 1940.

(extras din Ioanid 2000, pag.194b)

„AM ONOAREA SĂ VĂ INFORMEZ CĂ EI MOR DE FOAME. VĂ RUGĂM SĂ NE DAȚI INSTRUCȚIUNI”

Situația nu e aceeași peste tot. În unele locuri, romii sunt din nou confrunțați cu foamea și frigul, în 1943. Situația este foarte gravă în județul Golta. Raportul trimis, la 10 mai 1943, de către jandarmii legiunii Golta, către inspectoratul general al jandarmeriei, descrie regimul de exterminare aplicat evreilor și romilor :

„ Am onoarea să vă informez, pe baza informațiilor pe care le-am verificat în toată țara, asupra următoarei situații. Evreii nu au mai primit hrană de luni de zile. La fel – țiganii și deținuții din lagărul de la Golta, unde sunt închiși 40 de oameni. Aceștia muncesc și sunt constrânși să continue până cad de foame. Vă rugăm să ne dați instrucțiuni ”.

Într-un alt raport, datat 22 noiembrie 1943 și adresat prefecturii din Golta, legiunea declară că romii internați în lagărul de muncă de la Golta (inclusiv cei care au încercat fără succes să fugă în Transnistria) riscă să moară de foame. La fel, în septembrie-aceiași ani - Ion Stancu, „primarul țiganilor „ de la Kamina Balka, în județul Golta, denunță insuficiența hranei distribuite romilor:

„ Ziua, muncim la colhoz, iar noaptea patrulăm în zonă; ne dau foarte puțin de mâncare: 300 de grame de mălai, 500 de grame de cartofi și 10 grame de sare de persoană, fără nici un alt aliment; nu am primit nici cea mai mică picătură de ulei de opt luni ”.

Ilustr.8

NE-AU DISTRUS

Ion Neagu a petrecut iarna lui 1942-1943 într-un lagăr din districtul Landau:

„Ne-au închis într-o școală mare, de două sau trei etaje. Mâncam acolo și erau closete. În fiecare familie de țigani două sau trei (persoane) mureau. Ei nu aveau nici caravane, nici bani, nimic. Am observat că singurul supraviețuitor al unei familii de șapte (persoane) chema mereu moartea, prin rugăciuni. Ne-au distrus. Nu știu să spun câți țigani au murit, câte mame sau câți tați nu dădeau nici cea mai mică atenție copiilor lor. Înceau să scape. Acolo au murit cumnata mea, sora mea și fratele meu mai mic (de tifos) ”.

Ilustr.9 (extras din 1999, pag.116)

Totuși, nu se putea da de lucru tuturor deportaților, în așa fel încât se iau măsuri – la nivelul județului sau districtului - pentru a se distribui hrană persoanelor în nevoie. Diversele servicii ale guvernului transnistrean - și, în mod special, Serviciul muncii, responsabil de evreii și romii deportați în Transnistria - nu sunt întotdeauna cooperante. În timpul verii lui 1943, în județul Balta, romii sunt alungați din casele lor, transferați în cabane și li se dă o bucată de pământ pe care trebuie să-l cultive, pentru a avea ce mânca. Alte colonii sunt dizolvate și romii repartizați în diverse sate ucrainiene, pentru a se facilita

distribuirea hranei și a muncii. Unii propun chiar să se creeze colonii agricole rome, dotate cu pământ arabil și material agrar. Jandarmeria cere prefecturilor județelor să garanteze subzistența romilor (Ilustr.5)

Totodată, autoritățile reproșează deseori romilor că fug de munca oferită. Conform documentelor, mulți începuseră să călătorească prin sate și să cerșească. Pentru a face rost de hrană, unii romi încep să fure și să se organizeze în bande. Acești deportați creează probleme autorităților române. În aceeași perioadă, romii încep să fugă din „coloniiile ” situate de-a lungul Bug-ului. Individual sau în grup,

ei încearcă să reîntre în România, prin orice mijloace posibile. Totuși, fugarii sunt, în general, prinși și aduși înapoi. Autoritățile din Transnistria înțeleg că este imposibil să oprească această mișcare. Este avută în vedere crearea unor lagăre de pedeapsă, dar ideea nu se materializează. Trebuie așteptată toamna lui 1943 – și creșterea considerabilă a exodului romilor (astfel că numărul fugarilor prinși depășește 2.000) – pentru ca un lagăr să fie creat la Golta, în vederea internării a 475 de persoane.

Situația romilor variază de la un județ, de la un district și chiar de la o fermă la alta. Ea depinde de

SPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmăriei
Secția III-a

SITUATIE - NUMERICA

privitoare la evacuarea țiganilor nomazi și nenomazi în Transnistria.

1) Țigani nomazi evacuați între 1 Iunie și 15 August 1942 :

Bărbați	2.352
Femei	2.375
Copii	6.714
Total=	11.441

2) Țigani nenomazi (stabili) nemobilizabili și periculoși ordinii publice, evacuați cu trenurile de evacuare între 12-20 Sept. 1942:

Bărbați	3.187
Femei	3.780
Copii	6.209
Total=	13.176

Au mai fost evacuați ulterior cu aprobări speciale, fiind infractori eliberați din închisori:

Bărbați	22
Femei	17
Copii	30
Total =	69

Total general țigani nomazi și nenomazi 24.686

-----oOoO-----

Ilustr.10

Listă recapitulativă a celor 24.686 romi nomazi și sedentari deportați în Transnistria (sfârșit de septembrie 1942). Lista este împărțită în două categorii, apoi în alte subcategorii: bărbați, femei și copii.

(extras din 1999, pag.109)

NUMĂRUL ROMILOR
DEPORTAȚI ȘI MORȚI

Numărul exact al romilor deportați și morți în Transnistria nu se cunoaște. În 1946, comisia română pentru război a recunoscut că 36.000 de romi muriseră în lagărele din Transnistria, dar alte statistici arată cifre cu mult mai mari. Arhivele române, ca și cele de la Odesa și Nikolaev (două orașe situate astăzi în Ucraina) nu au fost cercetate. După surse contemporane, numărul romilor deportați în Transnistria între iunie 1942 și decembrie 1943 a depășit ușor numărul de 25.000. La 14 martie 1944, când cetățenii români - de orice origine - au fost evacuați din Transnistria, sub-inspectoratul general al jandarmăriei din Odesa a semnalat că avea 12.083 de romi în circumscripția sa. Se pot adăuga la acest număr, romii care evadaseră din Transnistria, înainte de data sus-menționată (în jur de 2.000). Cei 6.439 romi recenzați de jandarmărie în timpul celei de a doua jumătăți a lunii iulie 1944 - când jandarmăria a început să înscrie în registre numele persoanelor întoarse în România - nu reprezintă decât o parte din supraviețuitori și include mulți copii.

Ilustr. 11

o multitudine de factori, inclusiv de funcționarul român aflat la conducerea unei unități administrative (județ sau district). Aprovizionarea depinde mult de colectivitățile locale, însă ucrainenii locului îi consideră pe romi o povară. Autoritățile județului și districtului trebuie adesea să constrângă comunele și alte colectivități ucrainiene să le dea romilor hrană, conform modalităților prevăzute de guvernul din Transnistria. Situația romilor depinde și de grupul sau sub-grupul căruia îi aparțin. În unele locuri, comunitățile romie ajung să-și asigure existența și să supraviețuiască, pe toată perioada

deportării lor (adică timp de aproape doi ani). În alte locuri, totuși, numai un număr mic (de romi -n.n.) reușește să supraviețuiască (Ilustr.11)

ANII DE DUPĂ RĂZBOI ȘI MODUL ÎN CARE DEPORTĂRILE ROMILOR AU FOST ABORDATE ÎN TIMPUL PROCESELOR PENTRU CRIME DE RĂZBOI

După întoarcerea supraviețuitorilor romi din Transnistria, în primăvara și vara lui 1944 și schimbarea regimului în august 1944, „problema țigănească” nu a mai figurat pe ordinea de zi politică din România și restabilirea

drepturilor celor în discuție a avut loc fără dificultate. Pentru noul guvern, romii au redevenit ceea ce erau înainte de venirea la putere a lui Antonescu: o categorie socială marginalizată mai degrabă - decât o minoritate etnică. Prin urmare, politicile adoptate referitoare la ei prevăd măsuri precum provocarea la sedentarizare a romilor nomazi și restabilirea vechilor restricții vizând libertatea la deplasare a celor în discuție. Nimic nu dovedește că deportații s-au bucurat de acte reparatorii și că problemele romilor ar fi figurat pe ordinea de zi a partidelor politice.

Chiar dacă situația romilor

pe parcursul războiului - deportarea în Transnistria și masacrele - nu mai interesează guvernul sau populația, procesele criminalilor de război din anii care au urmat sfârșitului conflictului readuc aceste evenimente în prim plan. Totuși, soarta romilor continuă să nu intereseze deloc mulțimile. Atunci când primul grup de criminali de război este judecat în 1945, un singur act de acuzație menționează deportările de romi (cel al colonelului Isopescu, prefectul județului Golta), iar infracțiunile reproșate decurg doar din confiscarea caravelor și cailor romi. Alte capete de acuzare se referă numai la asasinările evreilor.

Aceeași situație apare atunci când Ion Antonescu și principalii săi colaboratori sunt judecați, în 1946. Atunci când unele acuzații sunt formal formulate, la început, contra fostului șef al statului pentru deportarea romilor, procurorul nu va insista asupra detaliilor. În așa fel încât, în tot timpul procesului celui în discuție, soarta romilor nu va fi menționată decât de patru ori: în actul de acuzare, în timpul citirii formale a capetelor de acuzare, în declarațiile lui Antonescu și ale generalului Vasiliu. Actul de acuzare arată că „mii de familii nefericite au fost scoase din cabanele sau barăcile lor și deportate dincolo de Nistru; zeci de mii de bărbați, femei și copii sunt morți de foame, de frig și malarie, „Același act menționează 26.000 de romi

deportați, în timp ce generalul Vasiliu nu recunoaște decât 24.000. În timpul interogatoriului său, Ion Antonescu declară că deportările erau motivate de rațiuni care țineau de lege și ordine: romii, spune el, comiteau multe acte reprobabile, furturi și asasinări la București și în alte orașe, profitând de camuflajul impus în timpul războiului. El se va folosi de același argument în memorandum-ul său din 15 mai 1946, adresat tribunalului popular. În acel timp, presa prezenta superficial soarta destinată romilor, în timpul războiului, în timp ce detaliile procesului erau prezentate sistematic publicului. În timpul primilor ani de după război, soarta romilor români în timpul conflictului nu pare să intereseze pe nimeni. Singura inițiativă care dorea să-i susțină pe foștii deportați din Transnistria datează de la începutul anului 1945 și aparține „Uniunii Generale a Romilor din România“. Comitetul său Central anunță că principalul obiectiv al organizației este „de a oferi un suport moral și material tuturor romilor și, mai ales, celor care fuseseră deportați în Transnistria”. Totuși, în momentul în care organizația își va relua activitățile, la 15 august 1947, ea nu se va mai ocupa de foștii deportați romi.

În sfârșit, în 1948, romii obțin oarecum statutul de minoritate etnică. Rezoluția din decembrie, referitoare la problema minorităților etnice, adoptată de biroul politic al

comitetului central al partidului comunist român - document politice în epoca comunistă - le refuză, în cele din urmă, amintitul statut. Această situație va persista până la prăbușirea regimului comunist, în 1989.

VIITORUL TRECUTULUI: RECUNOAȘTEREA ROBIEI ȘI A HOLOCAUSTULUI ROMILOR

În octombrie 2003, guvernul român a creat Comisia internațională a Holocaustului din România, prezidată de Elie Wiesel și Ion Iliescu (președintele român - la acea dată - n.n.) și beneficiind de competențele Muzeului Holocaustului din Washington și ale Muzeului Yad Vashem din Ierusalim. Membrii comisiei au redactat un studiu despre destinul comun al evreilor și romilor, în timpul Holocaustului din România, care a fost publicat în noiembrie 2004. În timp ce atrocitățile au fost comise acum mai bine de 60 de ani, este pentru prima dată în istorie că un stat din Europa de Est se pregătește să lanseze o dezbateră publică și politică asupra problemei recunoașterii asasinării a mii de romi, în cadrul Holocaustului. Ar trebui ca și alte state europene să urmeze această inițiativă, care reprezintă pentru romi o șansă de a-și asuma trecutul.

Bibliografie

Achim, Viorel (1998) *Țigani în istoria României*. București: Editura Enciclopedică | **Ioanid, Radu (2000)** *The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940-1944*. Chicago: Ivan R. Dee | **Ionescu, Vasile (2000)** *Deportarea rromilor în Transnistria*. București: Aven Amentza | **Kelso, Michelle (1999)** *Gypsy deportations from Romania to Transnistria 1942-44*. In: Kenrick, Donald (ed.) *In the Shadow of the Swastika. The Gypsies during the Second World War - 2*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 95-130